

development is provided, the stages of management science development in Ukraine during the Soviet and post-Soviet time is reviewed, each of which is characterized by certain features and the degree of investigation of these issues is defined. The basic approaches to management theory formation in educational systems are outlined: the approach „from education”, the approach from classical management, complex-methodological approach. The origin, the impact of pedagogical branch is considered – „school-administrating”, which studies the principles, regularities, develop optimal forms and methods of education management, scientific issues of pedagogical work organization at the school, explores the activities of officials at schools and gave preference of implementation of the functions of organization and control, content and methods of the school management. The contribution of foreign scientists, of the Western management theories is analyzed – concepts and approaches of management on the development of higher education institutions’ management theory in Ukraine. Basic preconditions of formation and development of the theory of higher education institutions’ management theory in Ukraine (last quarter of XX – beginning of XXI century) are defined and characterized. Further research directions of this problem, namely, determination of the main tendencies of development of higher education institutions’ management theory in Ukraine of a specified period are indicated.

Key words: background for the development, management science, management theory, educational institutions’ management theory, „school-administrating”, Western management theory, higher education institutions’ management theory.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Хриков Є. М.

УДК 37.018.43(477)"1950-1980"

О. С. Ковпак

**СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ
ЗАОЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(50-80-ті рр. XX ст.)**

Сьогодні українському суспільству необхідна ефективна модель освіти, у тому числі й заочної педагогічної. Сучасні здобутки й суперечності в системі заочної педагогічної освіти є об’єктивними наслідками її становлення та розвитку на попередніх етапах. Тому вироблення такої моделі можливе лише за умови аналізу й узагальнення накопиченого досвіду з окресленої проблеми та глибокого її вивчення в історико-педагогічному контексті.

Зокрема, для розуміння тих чи інших педагогічних явищ і процесів у галузі заочної педагогічної освіти невід'ємним є виявлення соціально-історичних передумов її розвитку. Аналіз соціально-історичних чинників та передумов розвитку заочної педагогічної освіти важливий для пошуку нових шляхів удосконалення всієї системи освіти. З цього приводу В. Нестеренко зазначала: «Розгляд явищ у їх розвитку, історичному контексті допомагає встановити причини їх зародження, виявити якісні зміни на різних етапах, зрозуміти, на що перетворилося явище в ході діалектичного розвитку» [5, с. 21].

Велике значення для розуміння проблем заочної форми навчання мають фундаментальні дослідження з історії вищої педагогічної освіти Л. Вовк, Н. Дем'яненко, В. Майбороди та ін. Окремі питання становлення та розвитку заочної освіти можна прослідкувати в роботах І. Авілова, К. Галкіна, Ю. Салтанова, Є. Чуткерашвілі, Ю. Курносова, М. Круглянського, М. Грищенко, В. Горохова, Л. Коханової.

Вивченням заочної педагогічної освіти в СРСР займалися такі російські вчені, як В. Лазарєв, В. Шлик, Є. Захарова, І. Шамсутдінова. Проблеми розвитку заочної педагогічної освіти в Україні досліджували українські вчені Т. Кобзарєва, В. Нестеренко та ін.

Незважаючи на достатню кількість наукових праць, що розглядають особливості заочної педагогічної освіти в Україні в означений період, ряд аспектів з досліджуваної проблеми залишилися поза увагою вчених і є недостатньо вивченими, в тому числі й питання передумов розвитку заочної педагогічної освіти в Україні у 50-80-х рр. ХХ ст. Виходячи з цього, глибоке та ґрунтовне наукове вивчення даної проблематики є актуальним.

Мета статті – виявлення та аналіз соціально-історичних передумов розвитку заочної педагогічної освіти в Україні в 50-80-ті рр. ХХ ст.

Спочатку свого існування заочна форма навчання відкривалася як одна із додаткових форм освіти, в основі якої була ідея поєднання навчальної діяльності з трудовою, принципи доступності й самоосвіти. Вона надавала можливість здобуття освіти різним верствам суспільства, а згодом набула статусу окремої самостійної освітньої системи.

Хронологічні межі нашого дослідження охоплюють період 50-80 х рр. ХХ ст., який обрано не випадково. 50-ті рр. характеризуються швидким розвитком заочної освіти, що є результатом післявоєнного відродження й науково-технічного прогресу. Кінець 80-х – початок 90-х рр. – це час модернізації та проведення глибоких реформ у галузі всієї освіти України, включаючи й заочну педагогічну.

С. Бикова зазначала, що після закінчення війни ситуація з кадрами була вкрай тяжкою, дуже гостро постала проблема підготовки спеціалістів з вищою освітою. Вона наголошувала: «Ніколи в країні заочна освіта не набувала такого розмаху: розгорталася мережа навчально-консультаційних пунктів, різноманітних курсів з підвищення кваліфікації, була розпочата прискорена підготовка інженерів та

педагогів із числа осіб із середньою спеціальною освітою. Контингент студентів значно розширився». [2, с. 252].

У грудні 1945 р. було видано наказ Всесоюзного комітету у справах вищої школи при Раді народних комісарів СРСР і Народного комісаріату просвіти РСФСР «Про заочне навчання вчителів», яким було встановлено п'ятирічний термін навчання в педагогічних інститутах і трьохрічний – у вчительських; визначена тривалість навчально-установчої сесії – 30 днів; ліквідована практика безперервного прийому на заочні відділення; зміцнена й розширена мережа навчально-консультаційних пунктів; покращено матеріальне забезпечення заочників. Однак цей наказ не дозволив вирішити всі проблеми заочної підготовки вчителів цього періоду.

У зв'язку з цим 29 квітня 1946 р. Рада Міністрів СРСР прийняла постанову «Про заочну підготовку спеціалістів». Було дозволено проводити для вчителів-заочників додаткову сесію під час зимових канікул тривалістю 10 днів, збільшено кількість навчально-консультаційних пунктів, студенти-заочники звільнялися від роботи у вечірній час.

Незважаючи на численні труднощі повоєнних років, форми навчального процесу заочного відділення педагогічних ВНЗ удосконалювалися, збільшувався випуск учителів. Більша частина заочників були студентами саме педагогічних інститутів [4, с. 32–33].

У другій половині 1950-х рр. на законодавчому рівні зафіксовано необхідність покращення якості народної освіти з метою забезпечення міцної основи для розгортання науково-технічної революції. У 1958 році було прийнято рішення про обов'язкову загальну восьмирічну освіту, та перетворення десятирічних шкіл на різні типи середніх загальноосвітніх шкіл [3]. У зв'язку з цим зросла потреба в додаткових педагогічних кадрах, дефіцит яких намагалися ліквідувати шляхом розширення підготовки вчителів на заочній формі навчання.

Якщо з 1950-1951 до 1960-1961 навчального року кількість студентів у цілому зросла більш ніж у двічі, то на заочних відділеннях – у 3,5 рази, а на вечірніх – більш ніж в 11 разів. У 1960 р. на денних відділеннях ВНЗ навчалось майже 199 тис. студентів, на заочних – 174 тис., а на вечірніх – 44 тис. [1, с. 527].

Цей період у розвитку заочної педагогічної освіти був направлений на більш повне задоволення потреб загальноосвітньої школи у вчительських кадрах і розширення мережі шкіл робітничої і сільської молоді. Використовувався вже накопичений досвід підготовки вчителів на заочних відділеннях педагогічних ВНЗ, які були не лише важливим джерелом поповнення шкіл педагогічними кадрами, а й засобами підвищення їх кваліфікації [4, с. 34].

17 лютого 1956 р. було видано наказ Міністра вищої освіти СРСР №167 «Про заходи з подальшого покращення заочного навчання у вищій школі». Цим документом було затверджено положення про філіали заочних вищих навчальних закладів. На начальників головних управлінь

та директорів заочних вищих навчальних закладів покладено обов'язки забезпечення навчально-методичними матеріалами студентів-заочників, проведення роз'яснювальної роботи серед працівників відповідних галузей народного господарства й культури [там же, с. 380–382].

Велике значення для розвитку заочної освіти мала постанова Ради Міністрів СРСР від 2 липня 1959 р. «Про пільги для студентів вечірніх і заочних вузів і учнів вечірніх і заочних середніх спеціальних навчальних закладів». Згідно з нею студентам-заочникам надавалася відпустка на період вступних іспитів і оплачувана відпустка на підготовку й захист дипломних робіт. Особам, які успішно навчалися, вводилося часткове відшкодування вартості проїзду до навчального закладу. Студентам-заочникам останнього року навчання надавався щотижневий вільний день з оплатою 50% середньої зарплатні тощо. Ця постанова створювала сприятливі умови для розширення масштабів підготовки вчителів без відриву від виробництва. З жовтня 1961 р. було дозволено приймати на перші курси заочних відділень осіб, які закінчили одинадцяті педагогічні класи, без вступних іспитів, а на 3-4-ті курси – осіб, які мали вищу педагогічну освіту чи закінчили вчительський інститут, для отримання другої педагогічної спеціальності [там же, с. 34–35].

І. Шамсутдінова зазначала, що з 1960-1961 по 1970-1971 рр. відбувається різке зростання кількості студентів-заочників, яких готували на вечірній і заочній формі. Вона також звертає увагу на те, що ріст кількості студентів ВНЗ, які навчаються на заочній і вечірній формах, неправомірно пов'язувати з будь-якими успіхами в навчальному процесі чи перевагами в якості спеціалістів, яких готують [8, с. 21–22].

Міністерство освіти УРСР, вивчаючи стан укомплектування шкіл республіки вчительськими кадрами, орієнтувало органи народної освіти на максимальне заохочування до заочного навчання всіх учителів, які не мали вищої освіти. У листопаді 1973 року колегія міністерства УРСР розглянула питання «Про підготовку та виховання вчительських кадрів у педагогічних інститутах республіки за заочною формою навчання». Педагогічні інститути УРСР, у тому числі їх заочні відділення, відіграли важливу роль у завершенні переходу до загальної середньої освіти молоді. У 1971-1975 рр. педагогічні ВНЗ України заочно підготували понад 47 тис. учителів [6, с. 16].

У середині 1970-х рр. відбулося зменшення набору студентів-заочників, хоча система заочної освіти постійно розвивалася й удосконалювалася.

З метою поліпшення спеціальної підготовки педагогічних кадрів, удосконалення їх професійної майстерності в педагогічних ВНЗ України створювалися навчально-методичні ради з заочної освіти. Загальне ставлення відділів народної освіти, громадських організацій до підвищення кваліфікації педагогічних кадрів шляхом заочного навчання було серйозним. Діяли ради співпраці, за допомогою яких педагогічні ВНЗ разом з органами народної освіти та громадськими організаціями

комплектували заочні відділення, розробляли заходи щодо створення належних умов для студентів та влаштування їх на роботу за фахом, а також займалися вивченням і узагальненням передового досвіду роботи вчителів, які навчалися заочно.

Науково-методичним центром вищої заочної педагогічної освіти при міністерстві вищої і спеціальної освіти УРСР були сформульовані концептуальні засади заочної підготовки вчителів. Як і вся система освіти, ці засади зазнавали змін відповідно до соціально-економічного розвитку країни, що стало передумовою для створення системи безперервної освіти [там же, с. 17].

У кінці 70-х рр. відбувся перехід до обов'язкової загальної середньої освіти. Положення про обов'язкову середню освіту було внесено до Конституції СРСР 1977 р. і Конституції УРСР 1978 р. У той же час за два десятиріччя учнівський контингент в Україні скоротився більш ніж на 1млн, що було викликано падінням природного приросту населення [6, с. 456].

80-ті рр. характеризуються стабілізацією зростання загальної кількості студентів і тенденцією до рівноваги тих, які навчаються на денній формі і без відриву від виробництва [8, с. 25].

У 1980-х рр. склалася чітка система з координації діяльності педагогічних інститутів, які здійснювали підготовку спеціалістів без відриву від виробництва [4, с. 41–42]. У другій половині 80-х рр. у зв'язку з перебудовою в СРСР і в Україні відповідно відбуваються зміни в суспільно-політичному житті, які висувають нові вимоги до всієї системи вищої освіти, в тому числі й заочної педагогічної, що зумовили необхідність її удосконалення. 13 березня 1987 р. була прийнята Постанова Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу та Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо докорінного поліпшення якості підготовки та використання фахівців із вищою освітою в народному господарстві» [7]. Зміст цього документа полягав у тому, що вища школа була покликана впливати на швидкість розвитку соціалістичного суспільства, динамічне перетворення економіки, удосконалення суспільних відносин, корінну перебудову всіх сфер суспільства. Система вищої освіти повинна була готувати кадри, які, крім професійних якостей, поєднували б у собі високу культуру, громадянську активність і виховувалися в дусі комуністичної моральності, радянського патріотизму. У цій постанові йшлося про необхідність перебудови системи підготовки спеціалістів без відриву від виробництва для усунення існуючих недоліків. Обов'язки Міністерства вищої освіти СРСР, міністерств і відомств СРСР та Ради Міністрів союзних республік полягали в упорядкуванні підготовки спеціалістів на заочній формі навчання, зокрема, у визначенні переліку спеціальностей, за якими доцільно здійснювати таку підготовку, в перегляді мережі навчальних закладів, які проводять підготовку на заочній формі.

Ректорів ВНЗ, у яких велася підготовка спеціалістів без відриву від виробництва, було зобов'язано посилити вимоги до контролю та оцінювання знань студентів-заочників, створити усі умови для навчання працюючої молоді, а керівників підприємств і організацій – надавати допомогу, сприяти працівникам, які навчаються без відриву від виробництва. Документом було передбачено необхідність зміцнення матеріально-технічної бази, організацію методичної допомоги для підвищення якісних показників навчання.

Таким чином, заочна педагогічна освіта в Україні 50-80-х рр. характеризувалася інтенсивним розвитком, передумовами якого були:

- розгортання науково-технічної революції;
- уведення обов'язкової загальної середньої освіти та перехід на семирічну й десятирічну освіту;
- потреба держави в учительських кадрах;
- недостатність матеріально-технічної бази для їх підготовки на денній формі навчання;
- економічність затрат на підготовку спеціалістів порівняно з денною формою;
- наявність пільгових умов для студентів-заочників.

Важливою особливістю розвитку освіти, й заочної педагогічної зокрема, у визначений період була її заідеологізованість та спрямованість на служіння комуністичній владі. Протягом 1950-1980-х рр. заочна педагогічна освіта удосконалювалася і стала важливим джерелом підготовки вчительських кадрів в Україні нарівні з денною формою навчання.

Проблема заочної педагогічної освіти в Україні 50-80-х рр. ХХ ст. є важливою для сучасної педагогічної науки та досить перспективною для проведення подальшого дослідження. Наступні наукові розвідки можуть бути направлені на визначення основних етапів розвитку заочної педагогічної освіти в Україні у 50-80-ті рр. ХХ ст. та їх об'єктивний аналіз.

Список використаної літератури

- 1. Бойко О. Д.** Історія України: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання 3-тє, випр., доп. / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2005. – 688 с.
- 2. Быкова Н. Н.** Совершенствование заочного обучения в высшей школе средствами открытого образования. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – теория и методика профессионального образования (педагогические науки) / Наталья Николаевна Быкова. – СПб., 2006. – 183 с.
- 3. Закон СССР** «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР». – 24 декабря 1958 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/rus/social_history_pedagogical_official_documents/
- 4. Лазарев В. Н.** Высшее педагогическое образование без отрыва от основной деятельности: история, современное состояние : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и

образования / Владимир Николаевич Лазарев. – М., 2004. – 365 с.

5. Нестеренко В. В. Передумови виникнення і розвитку заочної форми навчання / В. В. Нестеренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. пед. ун-т. – Херсон : [Б. в.], 2014. – Вип. 64. – С 21 – 27.

6. Нестеренко В. В. Розвиток заочної форми навчання в системі вітчизняної вищої педагогічної освіти / В.В. Нестеренко // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Педагогіка. – 2011. – № 2 – С. 12–18.

7. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР от 13 марта 1987 г. N 325 «О мерах по коренному улучшению качества подготовки и использования специалистов с высшим образованием в народном хозяйстве». [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.school.edu.ru/laws.asp?cat_ob_no=5955&ob_no=5015&oll.ob_no_to=

8. Шамсутдинова И. Г. Теоретические основы заочного образования : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 – теория и история педагогики / Шамсутдинова Ирина Георгиевна. – М., 1993. – 465 с.

Ковпак О. С. Соціально-історичні передумови розвитку заочної педагогічної освіти в Україні (50-80-ті рр. ХХ ст.)

У статті визначені та проаналізовані соціально-економічні передумови розвитку заочної педагогічної освіти в Україні 50-80-х рр. ХХ ст. Доведено, що в 50-х рр. ХХ ст. заочна педагогічна освіта набула швидкого розвитку. Це пов'язано зі складною післявоєнною соціально-економічною ситуацією й дефіцитом педагогічних кадрів. Протягом 50-80-х рр. ХХ ст. вона продовжувала інтенсивно розвиватися, оскільки прискорення науково-технічного прогресу зумовило необхідність розширення загальноосвітніх закладів, а заочна освіта була економічно вигідною та ефективною. У статі підкреслено, що особливістю розвитку заочної педагогічної освіти досліджуваного періоду була її заідеологізованість та спрямованість на служіння комуністичній владі. У висновку зазначено, що протягом досліджуваного періоду заочна педагогічна освіта удосконалювалася й нарівні з денною формою навчання стала важливим джерелом підготовки педагогічних кадрів в Україні.

Ключові слова: заочна педагогічна освіта, розвиток, соціально-історичні передумови, педагогічні кадри.

Ковпак Е. С. Социально-исторические предпосылки развития заочного педагогического образования в Украине (50-80-е гг. ХХ в.)

В статье определены и проанализированы социально-экономические предпосылки развития заочного педагогического образования в Украине 50-80-х гг. ХХ в. Доказано, что в 50-х гг. ХХ в. заочное педагогическое образование получило быстрое развития. Это связано со сложной послевоенной социально-экономической ситуацией и дефицитом педагогических кадров. В течение 50-80-х гг. ХХ в. оно продолжало интенсивно развиваться, поскольку ускорение научно-технического прогресса обусловило необходимость расширения

общеобразовательных учреждений, а заочное образование было экономически выгодным и эффективным. В статье подчеркивается, что особенностью развития заочного педагогического образования исследуемого периода было его заидеологизированность и направленность на служение коммунистической власти. В заключении указано, что в течение исследуемого периода заочное педагогическое образование совершенствовалось и наравне с дневной формой обучения стало важным источником подготовки педагогических кадров в Украине.

Ключевые слова: заочное педагогическое образование, развитие, социально-исторические предпосылки, педагогические кадры.

Kovpak O. Socio-historical Development Background of Distance Education in Ukraine (50-80 Years of the Twentieth Century)

This article determines and analyzes socio-economic development background of distance pedagogical education in Ukraine in 50-80-ies of XX century. It has been proved that in 50-ies of XX century distance pedagogical education gained rapid development. It was caused by post-war socio-economic conditions and shortage of teaching stuff. During 50-80-ies of XX century it continued to develop as long as the acceleration of scientific and technological progress has necessitated expansion of educational institutions, and distance education was cost-effective and efficient. The article emphasizes that the peculiarity of the development of distance pedagogical education in the study period was ideologymania and orientation on service to the communist authority. In conclusion it is said that distance pedagogical education in the study period was improved and on a par with full time education has become an important source of teacher training in Ukraine.

Key words: distance pedagogical education, development, socio-historical background, teaching stuff.

Стаття надійшла до редакції 24.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ваховський Л. Ц.

УДК 378.1(477)

Є. В. Нелін

**РОЗВИТОК ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ВІД БІЛЬШОВИЗАЦІЇ ДО ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Святкування Україною 25-річчя незалежності спонукає багатьох до підбиття певних підсумків, зокрема у сфері освіти, з метою її подальшої координації і вдосконалення. Зіставлення вихідних положень вищої педагогічної освіти (далі – ВПО) України в 1991 р. із сучасним її